

Toto je stručný obsah přednášek z předmětu **HV7BP_DH3 Dějiny hudby 3** (podzim 2010), které se neuskutečnily z důvodů mé hospitalizace v listopadu 2010. Jde o extrakt z publikace **PŘEHLED DĚJIN HUDBY** PhDr. Bohuslava Vítka, která je volně dostupná na internetové adrese <http://www.muzikologie.cz>. Je možno konzultovat také další publikace s podobnou tématikou, např. Dějiny hudby J. Smolky, J. Šafaříka nebo podobné příručky M. Navrátila či G. Černušáka. Opět upozorňuji na možnost využití anglické prestižní hudební encyklopedie Grove Music Online na adrese <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/>. K přístupu je však třeba počítač zapojený do sítě MU, což může být 1. PC umístěné v budovách MU 2. Váš domácí PC, do kterého si z IS MU stáhnete, nainstalujete a zaktivujete jednoduchý programek VPN pro přístup do sítě MU. Je dostupný na adrese <http://vpn.muni.cz/doku.php?id=navody>, odkaz má název [VPN_muni.cz.pbk](http://vpn.muni.cz/pbk) a najdete ho hned v prvním odstavci stránky.

Mgr. Ivo Bartoš, 3. 12. 2010

5.3.4.6 Vznik ruské národní hudby

Vývoj dlouho pod vlivem byzantské kultury. Zajímavý vývoj osobitého druhu bohoslužebného zpěvu (znamannj raspev) a jeho vícehlasé podoby (portěsnoje pěnije). V této době zásadní průnik západoevropské hudby (církevní i světské).

Dmitrij Stěpanovič Bortňanskij (1751-1825) - ukrajinský skladatel. Studia v Petrohradě a v Benátkách. Opery v italském stylu. Hlavní význam však v liturgické hudbě (35 chrámových koncertů, hymny, žalmy). V chrámových koncertech vliv pravoslavného zpěvu a evropské klasické instrumentální formy (!). Nazýváán "ruským Palestrinou".

Po vítězství na Napoleonem - růst národního sebevědomí. Oblíbený žánr - romans (= ruská píseň s elegickými prvky, umělá forma s klavírním doprovodem).

5.3.4.6.1 Michail Ivanovič Glinka (1804-1857) – zakladatel ruské národní školy

I. Šlechtický původ, cesty po Itálii, Německu, Francii a Španělsku.

II. Inspirace ruským folklórem, avšak vychází z evropského klasicismu. Neobyčejný dar melodické invence. Barvitá harmonie.

III. Opery - inspirace pro další skladatele

Ivan Susanin (1836) (Život za cara) - první ruská národní opera, vynikající zvláště sbory.

Ruslan a Ludmila (1824) - vyzráléjší dílo, pohádkový námět Puškinův vycházející z ruské byliny. Chromatika, celotónové řady, bohatá rytmika ruského charakteru, vynikající instrumentace. Slavná předehra.

Orchestrální tvorba - tři předehry: Aragontská jota (1845), Vzpomínka na letní noc v Madridě, Kamarinská

Komorní tvorba - kvartet, trio, sextet (vliv klasicismu).

Klavírní tvorba - převažuje virtuózní charakter.

Písňová tvorba - romansy (významné).

Chránová tvorba - pravoslavná liturgie Cheruvimskaja.

IV. Zakladatelský typ, podobně jako náš Smetana, ale později zastíněn Musorgským a Čajkovským.

5.3.4.6.2 Alexandr Sergejevič Dargomyžskij (1831-1869)

Větší ohlas v cizině než doma (Anglie, Francie, Belgie). Operní tvorba, nejznámější Rusalka (1856), Kamenný host (poprvé r.1872) realistický příběh dona Juana - vliv na M.P.Musorgského. Z orchestrální tvorby symfonické obrazy s folklórními prvky Kozáček, Baba Jaga.

Ve své době tvůrce moderního operního stylu nezávislého na Wagnerovi.

5.3.8.1 Ruská hudba druhé poloviny 19.století

Rozvoj ruského národního umění po napoleonských válkách a zvláště po zrušení nevolnictví carem Alexandrem II. R.1861. Význam ruského realismu (evropská úroveň!) v literatuře (Nikolaj Vasiljevič Gogol, Fjodor Michailovič Dostojevskij, Lev Nikolajevič Tolstoj), v malířství (Ilja Jefimovič Repin), v hudbě (M.P.Musorgskij).

3 směry v ruské hudbě ve 2. pol. 19. století

- **směr kosmopolitní** - nutnost těsného příklonu ruské hudby k západní, zvláště německé, národní umění v pozadí, hl.představitel A.G.Rubinštejn.
- **Mocná hrstka** (Mogučaja kučka) – opak prvního směru, boj o nové, typicky ruské umění, vyrůstající z domácího zázemí (lidového, nebo z odkazu M.I.Glinky a A.S.Dargomyžského), neovlivněného západním uměním.

Členy Mocné hrstky (někdy se také říká tzv. Balakirevova kroužku, protože M. Balakirev byl jeho hybnou silou) byli skladatelé - amatéři: Milij Balakirev, César Kuj, Alexandr Borodin, Nikolaj Rimskij-Korsakov, Modest Petrovič Musorgskij. Jejich ideologem a kritikem byl Vladimir Vasiljevič Stasov (1824-1906).

- **syntéza obou směrů** - hl. představitel Petr Iljič Čajkovskij (patřil stylově do klasicko-romantické syntézy a nebyl přímo členem Mocné hrstky, stál jí však nablízku a měla jeho sympatie).

5.3.8.1.1 Anton Grigorjevič Rubinštejn (1829-1894)

Pokládán za největšího klavírního virtuóza 19. století vedle F.Liszta. Významný organizátor hudebního života (r.1859 založil Ruskou hudební společnost, která se r.1862 zasloužila o založení první ruské konzervatoře v Petrohradě, moskevskou konzervatoř založil r.1866 jeho bratr Nikolaj Rubinštejn, učil na ní potom také Čajkovskij).

Z díla nejvýznamnější písně a klavírní skladby. Ostatní tvorba méně známá (6 symfonií, opery Feramos, Démon).

5.3.8.1.2 Alexandr Porfirjevič Borodin (1833-1887)

Člen Mocné hrstky. Původně lékařem, později vysokoškolským profesorem chemie. Znamení hudebník širokého rozhledu.

Dílo rozsahem nevelké, významem zakladatelské.

Kníže Igor (premiéra 1890) - opera mohutného rozsahu a celonárodního významu. Vlastní libreto podle námětu středověkého ruského eposu Slovo o pluku Igorově, opera vznikala 18 let - nedokončená (dokončil ji N.Rimskij-Korsakov a A.Glazunov). Využití exotických koloritů a příznačných rytmických prvků (populární Polovecké tance).

Symfonie (2, třetí nedokončená) - nejznámější č.2 h moll Bohatýrská, (1876) - základní dílo svého žánru v Rusku.

Ve stepích střední Asie (1880) - orchestrální obraz věnovaný F.Lisztovi, malebná instrumentace. Komorní tvorba (2 smyčcové kvartety A dur a D dur - se slavným Nokturnem), romansy a klavírní skladby.

5.3.8.1.3 Modest Petrovič Musorgskij (1839-1881)

I. Největší skladatel Mocné hrstky a ruské hudby vůbec. Syn šlechtického statkáře. Studia na gardové kadetní škole v Petrohradě, 3 roky v armádě. Úředníkem, potom další málo významná zaměstnání. Vstup do Balakirevova kroužku. Povahově rozervaný, řada životních krizí, alkohol, předčasná smrt.

II. Inspirační zdroje: M.I.Glinka, A.S.Dargomyžskij, H.Berlioz, F.Liszt, lidová tvorba.

Radikální realismus. Odmítal klasicko-romantický způsob práce. Geniální originalita ve všech hudebních složkách (melodika těžící z výpovědí mluveného slova, smělá originální harmonie). Osobitě svérázná, neuhlazená až syrová hudební mluva.

Národní orientace pod vlivem realistické estetiky novoruské školy a ruských revolučních demokratů. Soucit s trpícím ruským člověkem, schopnost vcítit se do lidské duše (sarkasmus, osobitý humor).

Řada děl nedokončených anebo jen ve skicách, některé dokončili členové hrstky (N.Rimskij-Korsakov).

III. Opery - realistická hudební dramata, zcela nezávislá na Wagnerovi.

Boris Godunov (1874) - základní dílo světové hudební literatury. Libreto autor podle A.S.Puškina, vychází z národní tradice. Realistické historické drama. Skvělé vykreslení postav (Boris), carského i lidového prostředí. Intonace lidového hovorového jazyka, novátorské harmonické myšlení. Propracované monology i davové scény. Uváděná ve verzi N.Rimského-Korsakova nebo D.Šostakoviče.

Chovanština (premiéra 1886) - rovněž velké dramatické dílo, melodika poněkud lyričtějši.
Známa předehra (Svítání na řece Moskvě) - typická ukázka ruské národní hudby.

Řada oper nedokončených a v torzovitém stavu (Soročinskij jarmark, Salambo ad.).

Písně (cca 60) - melodika postavena na slovní deklamaci, závažný a samostatně stylizovaný klavírní doprovod. Dětská světnička (1868-72), Bez slunce, Písně a tance smrti (1877), řada dalších písní, např. slavná Blecha (1879) na slova Goethova Fausta (satirický charakter).

Instrumentální tvorba

Noc na Lysé hoře (1867) - symfonický obraz progresivní koncepce, předchází hudební vývoj, dokončil N.Rimskij-Korsakov.

Obrázky z výstavy (Kartinky) (1874) - cyklus klavírních skladeb komponovaných pod vlivem výstavy obrazů V.Hartmanna. Drobné hudebně citlivě zpracované náměty (Katakomy, Chatrč baby Jagy, Velká brána kijevská ad.) propojeny Promenádou. Cyklus známější v orchestrální úpravě (nejlepší instrumentace pochází od M. Ravela).

IV. Nejgeniálnější ruský skladatel. Vliv i na skladatele 20.století (C.Debussy, L.Janáček).
Později zastíněn P.I.Čajkovským, který však nedosahuje jeho osobitosti a jedinečnosti.

5.3.8.1.4 Nikolaj Rimskij-Korsakov (1844-1908)

I. Syn gubernátora. Kadetská škola - námořním důstojníkem. Hudebně nejvzdělanější člověk Mocné hrstky. R.1871 profesorem skladby a instrumentace na konzervatoři v Petrohradě (tím porušil zásadu amatérismu Mocné hrstky). Jeho žáci: A.K.Glazunov, A.Ljadov, N.N.Mjaskovskij, S.Prokofjev, I.Stravinskij, O.Respighi.

II. Inspirace M.I.Glinka, F.Liszt, R.Wagner, ruský folklór, exotika východních kultur (pohádkové, fantastické náměty).

Melodika a rytmika - prvky lidových písní, složité nepravidelné útvary (východní vlivy).

Harmonie - novodobá, vychází ze starých církevních tónin, z modů historické a lidové hudby, má proto často archaický charakter.

Instrumentace - největší doména (originální barvitost, využití všech nástrojových skupin).

III. Opery (15) - vynikající díla, bohatě propracovaná, skvělý orchestr, náročná pro interprety (sólisty i orchestr), proto málo provozovaná. Nejznámější:

Sněhurka (1882) - poetická lyrická pohádka podle A.N.Ostrovského, pověst o příchodu jara.

Sadko (1898) - ruská bylina o slavném mořeplavci (známá píseň indického kupce).

Carská nevěsta (1899)

Pohádka o caru Saltánu (1900) - námět A.S.Puškina, v ní populární zvukomalebná pasáž Let čmeláka.

Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii (1907) - typická ruská pohádka - bylina s námětem z dávnověku.

Zlatý kohoutek (1909) - námět A.S.Puškina, hudebně průbojné dílo (disonantní harmonie, prvky celotónové stupnice), sociální satira namířená proti carství (byla dlouho zakázaná).

Symfonická tvorba

3 symfonie - méně významné, druhá je známá jako suita Antar (1868)

Sadko - méně známá symfonická báseň.

Šeherezáda (1888) - slavná symfonická programní suita komponovaná pod dojmem pohádek Tisíce a jedné noci. Podmanivá náladovost, exotická barvitost, neobyčejné instrumentační bohatství.

Španělské capriccio (1887) - populární orchestrální fantazie s prvky španělských tanců.

Další díla: Ruské velikonoce (předehra), Koncert pro klavír cis moll a další skladby (komorní, vokální) menšího významu.

N.Rimskij-Korsakov instrumentoval, dokončoval a revidoval díla jiných ruských skladatelů (Dargomyžského, Borodina, Musorgského), vytvořil orchestrální suity skoro ze všech svých oper.

Napsal hudebně odborná a pedagogická díla (Základy instrumentace, Praktická nauka o harmonii).

IV. Jeden z největších instrumentalistů své doby. Zásadní vliv na hudbu 20.století.

5.3.8.1.5 Další skladatelé Mocné hrstky

Milij Alexejevič Balakirev (1837-1910)

Stál v čele Mocné hrstky. Samouk, avšak skvělý klavírista a dirigent. Skladatelsky méně významný (symfonické básně Tamara, V Čechách, symfonie, komorní skladby aj.).

César Antonovič Kjuj (1835-1918)

Vojenský inženýr. Významný kritik. Skladatel spíš epigonského charakteru (cca 200 romasů, klavírní skladby, operní miniatury).

5.3.8.1.7 Alexandr Konstantinovič Glazunov (1865-1936)

Hlásil se k Mocné hrstce, ale **nepatřil** už k ní. Žák N.Rimského-Korsakova, ředitel petrohradské konzervatoře. Od r.1927 až do smrti ve Francii. Melodika ruského charakteru, technická virtuosita. Hlavně instrumentální tvorba (8 symfonií, symfonické básně, koncerty pro housle (známý), klavír a saxofon), komorní díla, zvláště 7 smyčcových kvartetů, populární balet Raymonda (1898), drobné skladby, např. populární koncertní valčíky.

5.3.8.3 Další národní školy

Skandinávská škola

Norsko

Johann Severin Svendsen (1840-1911)

Skladatel, houslový virtuóz a dirigent. Symfonie (2) a koncerty. Nejpopulárnější Romance pro housle G dur.

Christian Sinding (1856-1941)

Norský skladatel. Symfonie (3) a koncerty málo známé. Řada komorních klavírních skladeb (Rašení jara - jedna z nejpopulárnějších na světě).

Edvard Hagerup Grieg (1843-1907)

Nejslavnější norský skladatel světového významu. Studia v Lipsku. Lyrik, mistr miniatur (písňe, drobné klavírní skladby). Národní charakter melodiky, citlivá a nápaditá harmonie.

Scénická hudba k dramatu Henrika Ibsena Peer Gynt (1876, vytvořeny 2 suity, např. části V jeskyni krále hor, Solvejžina píseň ad.). Klavírní Lyrické kusy (10 sešitů z let 1867-1901), houslové sonáty, violoncellová sonáta, Norské tance, Symfonické tance, Koncert pro klavír a moll op.16 (1868 - nejcennější dílo).

Dánsko

Niels Wilhelm Gade (1817-1890)

Dánský skladatel. Symfonie (8), koncert pro housle a orchestr, kantáty, klavírní a varhanní hudba, komorní hudba

Finsko

Jean Sibelius (1865-1957)

Hlavní reprezentant finské hudby. Uznáván dodnes na celém světě. U nás nedoceněn. Syntéza lidových a mytologických prvků a světového romantismu, později i vliv impresionismu. Nejvíce děl z přelomu století.

7 symfonií (nejčastěji hrané č.1 e moll op.39, č.2 D dur op.43 a č.5 Es dur op.82).

Koncert pro housle d moll op.47 (slavný).

Symfonické básně Finlandia op.26 (7) (1899, finské vlastenecké dílo), 4 legendy z cyklu Kalevala (nejznámější Labuť tuonelská op.22/3, Tapiola).

Scénické hudby Karelia (známý Valse triste), Pelléas a Mélisanda a Bouře, komorní a vokální díla.

Polsko

Stanislaw Moniuszko (1819-1872)

Skutečný zakladatel polské národní hudby (Chopin strávil většinu života v cizině). Autor národních oper Halka, Strašný dvůr a dalších děl.

Henryk Wieniawski (1835-1880)

Významný houslista a skladatel houslových skladeb. Koncerty (zvláště č.2 d moll op.22) a drobné skladby (fantazie, mazurky, romance ad.).

Maďarsko

Ferenc Erkel (1810-1893)

Zakladatelská osobnost (Liszt v Maďarsku trvale nežil). Zakladatel maďarské národní opery a hudební akademie. 8 oper.

5.3.9 Pozdní romantismus

5.3.9.1 Německo a Rakousko

Hugo Wolf (1860-1930)

Rakouský skladatel, jeden z největších zjevů písňové tvorby (vyšel z R.Schumanna, F.Liszta a R.Wagnera, ostře proti J.Brahmsovi (veřejně, v tisku).

Prokomponovanost, jednodušnost hudební řeči.

Největší význam jako skladatel písní.

Písňe (cca 300, na slova E.Mórika, J.W.Goetha, Michelangella), známé písňové cykly Španělský zpěvník (1890), Italský zpěvník (1890-96).

Italská serenáda (pro smyčcový kvartet nebo smyčcový orchestr).

Max Reger (1873-1916)

I. Německý skladatel, varhaník a pedagog.

II. Inspirace v novoromantismu, ale od programní hudby příklon k absolutní, uplatňování forem klasicismu a baroka. Vlivy J.S.Bacha a J.Brahmse. Složitá polyfonie, bohatá chromatika.

III. Varhanní tvorba - nejvýznamnější (např. varhanní sonáty fis moll, d moll, Fantazie a fuga na téma BACH).

Orchestrální tvorba (např. variace na téma W.A.Mozarta, J.A.Hillera, suity, symfonické básně ad.).

Komorní tvorba (Smyčcové a klavírní kvartety a kvintety, 11 sólových houslových sonát).

Sborová tvorba - méně významné.

5.3.9.2 Francie

Eduard Lalo (1823-1892)

Francouz španělského původu (ten má vliv na jeho hudební řeč).

Z díla nejznámější Španělská symfonie pro housle (1875), Koncert pro violoncello, opera Le Roi d'Ys a další.

Charles-Maria Widor (1844-1937)

Titulární varhaník v pařížském chrámu Saint-Sulpice a významný skladatel (stylově nástupce C. Francka). Založil nový žánr pro sólové varhany - tzv. varhanní symfonii (z 5. symfonie pochází slavná Toccata).

Emanuel Chabrier /šabrie/ (1841-1894)

Předchůdce francouzské moderní hudby (vliv na C.Debussyho a M.Ravela). Originální styl, španělské intonace, zvukové výboje. Slavná orchestrální rapsódie Španělsko (1883).

Vincent d'Indy /dendy/ (1851-1931)

Autor 4 symfonií, např. č.1 na téma písně francouzských horalů pro klavír a orchestr, symfonických básní (Valdštejnská tragédie, z ní známá Valdštejnova smrt), variace Istar a dalších děl.

Ernest Chausson /šoson/ (1855-1899)

Autor symfonie, koncertů, komorních skladeb, známá skladba Poème pro housle.

Gabriel Fauré /foré/ (1845-1924)

Skladatel, varhaník a pedagog (žák C.Saint-Saense). Podobně jako Saint-Saens se dá zařadit ke skladatelům klasiccko-romantické syntézy. Protipól C.Francka. Hudební řeč romanticky zabarvená, jemná melodická invence, smysl pro citlivou barevnou výraznost a celkovou lyričnost hudebního projevu (byl mimo jiné učitelem M.Ravela).

Nejznámější díla: Sonáta pro housle A dur, suita z hudby k Maeterlinckově dramatu Pelléas a Mélisanda, Requiem (vynikající dílo citové hloubky) ad.

5.3.9.3 Rusko

Tvorba konce 19.století již podstatně významově nerozšířila odkaz největších ruských romantiků.

Sergej Ivanovič Tanějev (1856-1915)

Záliba v absolutních hudebních formách a kontrapunktu. 4 symfonie, vokální a komorní skladby.

Sergej Vasiljevič Rachmaninov (1873-1943)

Skladatel a klavírní virtuóz. Působil v Moskvě a Drážďanech, po r.1917 v Paříži a od r.1935 v USA. Silně inspirován P.I.Čajkovským. Později typ spíše kosmopolitní.

Klavírní tvorba - 4 klavírní koncerty (nejlepší č.2 c moll op.18 a č.3 d moll op.30). Rapsódie na Paganiniho téma pro klavír a orchestr op.43 (1934), klavírní etudy a preludia (nejslavnější z nich je Preludium cis moll).

Symfonická tvorba - 3 symfonie, symfonická báseň Ostrov mrtvých (1909).

Písňová a sborová tvorba - například Nešpory (Noční bdění) pro smíšený sbor.

6.1.3 Doznívající (= pozdní) romantismus

Snaha hledat nové prostředky a možnosti směru, který se na přelomu 19. a 20. století jeví jako zcela vyčerpaný a do budoucna neperspektivní. Střídavě úspěšné pokusy v harmonických výbojích (harmonické složitosti později vyústí do atonality), v oblasti forem a instrumentace (velké rozměry vedoucí často až k samoučelnosti). Velmi zlé prognózy životnosti potvrzeny pouze částečně, v případě tvorby R.Strausse a G.Mahlera naopak naprosto nesplněny.

6.1.3.1 Richard Strauss

* 11.6.1864 Múnchen, + 9.9.1949 Garmisch

I. Studia: u otce (vynikajícího hornisty), u F.W.Mayera a A.Rittera. Významná dirigentská dráha: Meiningen, Mnichov, Výmar, Berlín, Vídeň (v čele opery). Profesorem Akademie umění v Berlíně. Největší úspěch v letech 1900-1920, po r.1945 vyloučen z Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu ISCM (za 2. sv. války byl šéfem Říšské hudební komory). Zbytek života prožil v ústraní ve Švýcarsku.

II. Inspirační zdroje: F.Mendelssohn-Bartholdy, J.Brahms, F.Liszt (symfonické básně), R.Wagner (opery). Melodika velmi efektivní a bohatá. Harmonie a instrumentace - velmi mistrovské a vynalézavé, technicky precizní, přispívají k strhujícímu výrazu, mimořádně velký orchestr se zvláštními nástroji (basetové rohy, kravské zvonce, bouře, bič), ale geniální schopnost využít i komorního obsazení (Měšťák šlechticem, Ariadna na Naxu ad.).

III. **Symfonické básně** - navazují na H.Berlioze a F.Liszta, důmyslná forma (sonátová, rondová, variační), virtuózní instrumentace. Inspirace náměty literárně-filozofickými nebo vlastními.

Don Juan (1889, podle N.Lenaua),

Smrt a vykoupení (1890, Ritter), Enšpíglova šibalství (1895, nejznámější, zvuková barvitost, sarkastický humor),

Tak pravil Zarathustra (1896, F.Nietsche, v úvodu známé fanfáry), Don Quijote (1897), Život hrdinův (1898).

Programní symfonie - rozsáhlá náročná díla:

Sinfonia domestica (1903)

Alpská symfonie (1915, velkolepý obraz zdolávání alpského vrcholu, včetně různých přírodních proměn, bouře apod.).

Z dalších děl: orchestrální suita Měšťák šlechticem (1912, podle Moliéra), Metamorfózy pro 23 smyčců (1945, v závěru citace Beethovenovy Eroicy), dva koncerty pro lesní roh, koncert pro hoboj ad.

Opery- přetváření wagnerovského ideálu hudebního dramatu (vzdal se filozofického symbolismu R.Wagnera, drama však rovněž nadřazuje. Úsilí o srozumitelnost zpívaného textu při obrovském zvuku orchestru. Hýřivé zvukové barvy, odvážná harmonie na hranici tonality.

Salome (1905, námět O.Wilde) - jedno z největších děl po R.Wagnerovi, hudební drama s psychoanalytickými snahami (smyslnost, erotická vášeň).

Elektra (1909, libreto H.v.Hofmannsthal podle Sofokla) - podobně jako "Salome" jednolitý hudební tok o 1 dějství.

Růžový kavalír (1911, H.v.Hofmannstahl) - hudební komedie s námětem z období tereziánského rokoka, geniální stylizace vídeňského valčíku.

Další operní díla (vesměs rovněž zajímavá, orientovaná na mistrovské dialogy, technicky velmi náročná): Ariadna na Naxu, Mlčenlivá žena, Arabella, Capriccio, Žena bez stínu ad.

Vokální a komorní tvorba

150 písní na slova J.W.Goetha, F.Rückerta (nádherný cyklus Čtyři poslední písně), sbory, skladby pro komorní soubory (dechová Serenáda z mládí ad.), příležitostné skladby.

Revidoval Berliozovu nauku o instrumentaci.

IV. Vrcholný zjev německé hudby na přelomu století. Poslední velký představitel pozdního romantismu. Vliv na další vývoj evropské hudby.

6.1.3.2 Gustav Mahler

* 7.7.1860 Kaliště (u Humpolce), + 18.5.1911 Wien

I. Původem rakouský Žid, v mládí život v českém prostředí (gymnázium v Jihlavě a Praze). Další studia: konzervatoř a univerzita ve Vídni. Dirigentská dráha - jeden z největších dirigentů své doby (Halle, Lublaň, Olomouc, Praha, Lipsko, zde asistentem slavného Arthura

Nikische, uměleckým ředitelem a šéfem oper v Budapešti, Hamburku a ve Vídni, od r.1907 v USA - Metropolitní opera, filharmonické koncerty). Jako dirigent pozvedl Vídeňskou operu na špičkovou světovou úroveň, uváděl i české opery ("Dalibor" ad.).

II. Inspirační zdroje: L.v.Beethoven, A.Bruckner.

Forma - velmi obohatil a rozšířil formální schéma symfonie (většina z nich celovečerních, některé více než čtyřvěté), někdy se v nich projevuje určitá stylová nejednotnost.

Melodika - vedle posvátných až hymnických intonací lidové nápěvy, často úmyslná trivialita (smuteční pochody, groteskní epizody).

Rytmika - často odvozená z tance (zvláště ländleru) a pochodu.

Instrumentace - velmi cenné nové prvky, využití neobvyklých nástrojových barev, mimořádná pozornost zvukomalbě. Zařazení vokální složky do 4 symfonií (č.2, 3, 4, 8).

Svou introvertností naprostý opak Straussovy dokonalé a někdy okázalé virtuozity. Humanismus, pesimismus, filozofická hloubavost, kontrasty nálad, víra, rezignace.

III. Symfonie - jádro jeho tvorby:

Č.1 D dur , zvaná Titan (1888) - nejhranější, poměrně klasických rozměrů

Č.2 c moll Vzkříšení (1894) - celovečerní, pro sólový alt, soprán a smíšený sbor na texty ze sbírky Des Knaben Wunderhorn (Chlapcův kouzelný roh), vrcholí mohutným hymnem F.G.Klopstocka.

Č.3 d moll (1896) - celovečerní, pro sólový alt a ženský sbor, nádherné lyrické pasáže (např. poslední 6.věta Co mi vyprávěla láska).

Č.4 G dur (1900) - pro sólový soprán ve 4.větě (na text sbírky viz.2.symfonie), optimistické ladění.

Č.5 D dur (1902, slavné Adagietto 5.věty), č.6 a moll Tragická (1904), č.7 e moll (1905, premiéru řídil skladatel v Praze) - všechna tři mohutná celovečerní díla bez vokální složky, většinou pesimistický charakter.

Č.8 Es dur *Symphonie der Tausend* (Symfonie tisíců, 1907) - celovečerní pro 8 sólistů, chlapecký a 2 smíšené sbory, varhany a orchestr na texty svatodušního hymnu Veni creator Spiritus a závěru 2.dílu Goethova Fausta. Jedno z nejmohutnějších děl světové tvorby.

Č.9 D dur (1910) - celovečerní, bez vokální složky, velká citová hloubka.

Č.10 Fis dur - Mahler zkomponoval jen úvodní Adagio, dílo později dokončili do celovečerní podoby D.Cooke a B.Goldschmidt.

Vokální hudba

Píseň o zemi (1908) - hodinové vokální dílo pro alt, tenor a orchestr (texty čínských básníků), jedno z nejn timersnějších a citově nejhlubších z celé Mahlerovy tvorby.

Slavné písňové cykly – Písně ze sbírky Chlapcův kouzelný roh (*Des Knaben Wunderhorn*), *Písně potulného tovaryše* (1884), *Písně o mrtvých dětech* (1902, F.Rückert) - pro střední hlas a klavír nebo orchestr, nejt ypichtější ukázky Mahlerovy citovosti a filozofie.

IV. Poslední velký představitel vídeňské romantické školy. Individuální svou uzavřeností a náladovou různorodostí. Vliv na hudbu 20.století (u nás například na J.B.Foerstera, O.Ostrčila a další).

6.1.3.3 Alexandr Nikolajevič Skrjabin (1872-1915)

Ruský skladatel a klavírní virtuóz, profesor moskevské konzervatoře. 3 symfonie, Koncert pro klavír fis moll (1897), 3 symfonické básně (zvl. Poéma extáze a Prométheus-Poéma ohně). Klavírní tvorba- 10 sonát, etudy, preludia. Důležitý inovátor harmonie (kvartové akordy).

6.1.5 Český pozdní romantismus (jeho představitelé také nazývání **První generace české moderny**).

Vesměs skladatelé narození v letech 1860-1880, generace zakladatelů české moderní hudby. Hlavní rysy:

- bezprostřední návaznost na generaci zakladatelů tzv. české národní hudby B.Smetany, A.Dvořáka a Z.Fibicha, tím silná závislost na těchto vzorech, což na druhé straně přineslo neobyčejnou zpěvnost a tím i bouřlivé přijetí u posluchačů
- nové vyrovnání se s národní tradicí a lidovou hudební kulturou
- vstřebávání různých vlivů evropského hudebního vývoje, zvláště vliv C.Debussyho, G.Mahlera a R.Strausse, vzhledem k předcházejícím rysům však větší tradicionalismus a tím i pro světový vývoj menší význam, výjimkou L.Janáček (ten psal v mládí ještě romanticky, svými stěžejními díly však patří plně hudbě 20. st.).

6.1.5.1 Josef Bohuslav Foerster

* 30.12.1859 Praha, + 29.5.1951 Nový Vestec

I. Syn Josefa Förstera (1833-1907), hudebního teoretika, profesora varhanické školy v Praze.

Všestranné umělecké sklony (literární, divadelní, malířské). Všestranné hudební vzdělání, začal studovat chemii na německé technice. Varhaníkem, regenschorim, hudebním referentem Národních listů, soukromým učitelem. Manžel slavné sopranistky Berty Foersterové - Lautererové (1869-1936). S ní v Hamburku (tam přátelství s G.Mahlerem) a ve Vídni. Od r.1918 zpět ve vlasti. Profesorem, později rektorem pražské konzervatoře, prezident České akademie výtvarného umění. Považován za nestora české hudby (znal se s obrovskou řadou osobností od B.Smetany až po příslušníky generace tvořící po r.1945).

II. Inspirační zdroje: smetanovsko-dvořákovské tradice, P.I.Čajkovskij, E.Grieg, G.Mahler, impresionismus. Hudební řeč vychází z klasické varhanní a vokální polyfonie, obohacena

moderními prostředky: hluboká vnitřní opravdovost a lyrika, postrádá však bohatší diferencovanost, spontánnost a temperament.

III. Dílo obrovského rozsahu, zasáhlo skoro všechny žánrové oblasti.

Sborová tvorba - největší Foersterova doména, světový význam. Z mužských sborů nejvýznamnější cyklus Devět mužských sborů op.37 (1894-97) většinou na texty J.V.Sládka (například Velké širé rodné lány, Polní cestou, Oráč), Hymnus (1907) ad. Ze smíšených sborů zvláště Česká píseň, z dětských Lesní studánka. Z vokálně-orchesterálních děl zvláště kantáta Máj (1943, výjev 3. zpěvu básně K.H.Máchy), oratorium Svatý Václav, Stabat mater ad.

Opery

Dramaticky poměrně méně významné, nejhranější Eva (1899, podle divadelní hry Gabriely Preissové Gazdina roba).

Z ostatních Debora (1890-91), Jessika (1905), Nepřemožení ad.

Vokální a komorní tvorba

Mistrovské písňové cykly (Erotikon, Láska), z komorní tvorby nejznámější Dechový kvintet op.95.

Symfonická tvorba - méně výrazná instrumentace, někdy také invence. Dnes už prakticky neznámá.

5 symfonií (č.4 c moll Veliká noc z r.1905, kde v závěru varhany citují velikonoční píseň).

6 orchestrálních suit (např. Cyrano z Bergeracu op.55 (1903), Ze Shakespeara op.76, Jičínská suita).

Symfonické básně (např. Mé mládí op.44, Jaro a touha op.93).

Koncerty (2 houslové, 1 violoncellový).

Literární činnost - cenná hlavně z hlediska charakteristiky doby a hudebního života (například kniha Poutník, publicistická činnost a další).

IV. Foerstrova tvorba = důležitá spojnice mezi hudbou našich klasiků 19. století a českou hudební tvorbou po 1. světové válce.

6.1.5.2 Vítězslav Novák

* 5.12.1870 Kamenice nad Lipou, + 18.7.1949 Skuteč

I. Na konzervatoři žákem Antonína Dvořáka (skladba), Josefa Jiránka (klavír), Karla Steckera (teorie). Umělecké prosazení poměrně později. Význačná pedagogická činnost - tzv. Novákova skladatelská škola na pražské konzervatoři (L.Vycpálek, A.Hába a dalších 40 skladatelů českých, slovenských /viz. Odd.6.2.5/ i jiných). Vášnivý milovník přírody a turista (doma i v cizině).

II. Několik výrazných charakteristických tvůrčích období (viz dále III.). Nejosobitější hudební řeč na přelomu století. Impresionismem inspirován jen v určitých prvcích hudební řeči, vlastní podstatou zůstal u klasických principů. Zajímavé ožívování barokních forem (fuga, ciacona), propracovaná tektonika většiny děl, bohatá instrumentace.

III. Dílo obrovské, z důvodu rozdílné hudební řeči nutno sledovat podle tvůrčích období. Na počátku inspirován A.Dvořákem, F.Listzem, P.I.Čajkovským aj.Brahmsem.

Tzv. Moravské období

(po r.1897) - inspirace zvláště slováckým folklórem.

Slovácká suita op.32 (1903) - jedna z nejpopulárnějších skladeb české hudby, obraz slovácké neděle (části: 1. V kostele, 2. Mezi dětmi, 3. Zamilovaní, 4. U muziky, 5. V noci).

Čtyři balady na slova moravské lidové poezie op.19 a 23 (1898, 1900) - cyklus malých kantát Ranoša, Zakletá dcera, Vražedný milý, Neščasná vojna - nejznámější.

Baladické trio, klavírní cyklus Můj máj (1899), Sonáta eroica pro klavír (1900, vynikající)

Vrcholné období (1900-1912)

Od r.1900 vliv symbolismu, vlastní vrcholné období v letech 1904 - 1912, po r.1912 určitá tvůrčí krize.

Symfonické básně V Tatrách op.26 (1902), O věčné touze op.33 (1904), Toman a lesní panna op.40 (1907) - základní díla české národní hudby, určité prvky impresionismu.

Smyčcový kvartet č.2 D dur op.35 (1905) - v 1.větě monumentální fuga.

Údolí nového království op.31 (1903) - písňový cyklus na text Antonína Sovy (vliv symbolismu a impresionismu).

Bouře op.42 (1908-1910) - velkolepá celovečerní kantáta - mořská fantazie pro sóla, sbor a orchestr na text Svatopluka Čecha, bohatě propracovaná zvláště orchestrální složka.

Pan op.43 (1910) - báseň v tónech, pozdější instrumentace nepřekonala originální velkolepou verzi pro klavír.

Svatební košile op.48 (1913) - kantáta, polemika s dílem A.Dvořáka (úspěch diskutabilní, popisnost, slabší invence).

Jevištní díla let 1914 - 1929: z orchestrálního hlediska úctyhodné, posluchačsky však méně úspěšné, snaha o moderní hudební řeč mařena nedostatkem výrazné invence.

Opery:

Zvíkovský rarášek op.49 (1914, libreto Ladislav Stroupežnický).

Karlštejn op.50 (1916, Otokar Fišer podle veselohry J.Vrchlického).

Lucerna (1922, Hanuš Jelínek podle hry A.Jiráska) - asi nejzdařilejší, ale trpí přeinstrumentovanou a náročnou orchestrální složkou.

Dědův odkaz (1925, Antonín Klášterský podle Adolfa Heyduka).

Balety - pantomimy Signorina Gioventu /džo/ op.58 (1926-28) a Nikotina op.59 (1929).

Pozdní období (30. a 40.léta): nové impulsy, nebezpečí fašismu, převažuje spíše virtuosita nad zajímavostí invence, některá díla ovšem význam vlastenecký.

Podzimní symfonie pro mužský sbor a orchestr op.62 (1931-34)

Jihočeská suita op.64 (1937) - 3.věta Pochod Táborů - Buď zdrav, můj rodný kraji vrcholí citací státní hymny.

Symfonická báseň De profundis op.67 (1941), Svatováclavský triptych op.70 (1941) pro varhany, později instrumentováno.

Májová symfonie pro sbor a orchestr op.73 (1939-43).

IV. Jeden z hlavních představitelů českého pozdního romantismu a české moderny. Úspěšně usiloval o nový skladební styl, i když vycházel z tradice. Zvláště cenná jeho syntéza z prvního desetiletí našeho století.

6.1.5.3 Josef Suk

* 4.1.1874 Křečovice u Sedlčan, + 29.5.1935 Benešov

I. Studia na pražské konzervatoři u Antonína Benewitze (housle), Karla Steckera (teorie), Antonína Dvořáka (skladba, jeho nejúspěšnější žák, s ním spřízněn později i příbuzensky - oženil se s jeho dcerou Otilkou).

R.1892 založil s kolegy České kvarteto - působil v něm do r.1933 (blíže viz odd.5.3.8.2.3). Profesorem (i ředitelem) konzervatoře - žáky např. V.Kálik, P.Bořkovec, J.Ježek, K.Slavický, částečně i B.Martinů.

II. Vychází z odkazu A.Dvořáka, částečně i vliv J.B.Foerster - převaha lyrismu, zbožnost, tradicionalismus. Později zcela osobitá syntéza - moderní hudební řeč s novými prvky v hluboké melodice, rytmice a zvláště v bohaté a originální instrumentaci, propracovanost v oblasti tektoniky a rozsáhlých forem. Vychází z české národní tradice, prvky symbolismu a impresionismu pouze obohacují jeho ryze osobitou hudební řeč.

III. Přestože komponoval převážně jen o prázdninách (mimo sezónu Českého kvarteta a školní výuku), zanechal velmi rozsáhlé a svým záběrem úctyhodné dílo.

Orchestrální tvorba - jádro a hlavní oblast Sukova díla.

Serenáda pro smyčcové nástroje Es dur op.6 (1892) - absolventská práce ještě dvořákovského ladění s originální mladickou osobitostí, jedno z nejoblíbenějších děl české hudby.

Symfonie E dur op.14 (1897-99) - méně známá, i přes velkorysou koncepci chybí větší originalita.

Radúz a Mahulena op.13 (1898) - hudba k divadelní hře Julia Zeyera (1847-1903), později upravena do čtyřvěté suity Pohádka op.16 (1899), první závažná sukovská syntéza s výrazně osobitými prvky nové hudební řeči, díky bohaté melodické invenci a hudebně lyrickému náboji dodnes velmi oblíbená a populární (slavné houslové sólo - téma Pohádky).

Pod jabloní op.20 (1901) - hudba k Zeyerově dramatické legendě, působivé orchestrální (Živanova touha) i vokální pasáže.

Fantazie pro housle a orchestr g moll op.24 (1902) - melodicky a vášnivě laděné jednověté dílo plně adekvátní houslovému koncertu.

Fantastické scherzo op.25 (1903) . virtuózní orchestrální dílo.

Praga op.26 (1904) - symfonická báseň vlasteneckého ladění (mimo jiné intonace husitského chorálu).

Asrael op.27 (1906) - první dílo čtveřice vrcholných skladeb J.Suka, rozsáhlá pětivětá symfonie věnovaná památce své ženy a A.Dvořáka, meditace nad otázkami života a smrti (Asrael = anděl smrti).

Pohádka léta op.29 (1907-09) - druhé dílo vrcholné čtveřice, velká hudební báseň, filozofie člověka citlivě vnímajícího metamorfózy přírody.

Zrání op.34 (1912-17) - třetí dílo čtveřice, monumentální symfonická báseň s nádhernou katarzí usmíření v závěru (ženský sbor na neutrálním vokále), podle meditativní básně Antonína Sovy.

Epilog op.37 (1932-33) - dílo završující čtveřici, závažný i vokální part (texty z Bible a z legendy "Pod jabloní"), ústí do posvátného mysticismu.

Vlastenecký triptych: neoficiální soubor kratších skladeb Meditace na staročeský chorál op.35 (1914) pro smyčcové nástroje (původně pro smyčcové kvarteto), Legenda o mrtvých vítězích op.35 a slavný sokolský pochod V nový život (1920).

Klavírní tvorba - rovněž velmi závažná oblast Sukova díla:

Klavírní cykly (hlavní): Klavírní skladby op.7 (v nich slavná Píseň lásky), Jaro (1902, známá závěrečná část V roztoužení), O matince (1907, pod vlivem úmrtí ženy Otilie), Životem a snem (1909, vlivy subjektivismu), O přátelství (1920) a další.

Komorní a vokální tvorba

Deset zpěvů pro ženský sbor a čtyřruční klavír op.15 (1899) - tradiční dvořákovské ladění.Sborové cykly, dva smyčcové kvartety, čtyři skladby pro housle a klavír (1900) a další.

IV. Významný český melodik a lyrik. Nejosobitější představitel první generace české moderny. Geniální spojení české národní tradice s novými prvky (symbolismus). V poslední době zvýšený zájem v zahraničí.

5.3.4.4 Raně romantická italská a francouzská opera

Orientace Itálie a Francie na operu. Později sice určitá námětová šablonovitost, ale virtuózní árie, monumentální sbory a ansámblové scény. Orchester v doprovodech jednoduchý, v samostatných vstupech (předehry, balety, mezihry) propracovaný a mistrovsky instrumentovaný.

5.3.4.4.1 Itálie

5.3.4.4.1.1 Gioacchino Rossini

* 1792 Pesaro, + 1868 Passy (u Paříže)

I. Studia na Liceo Musicale v Boloni, operní debut v 18. letech, r. 1816 triumfální úspěch Lazebníka sevillského (vlastní premiéra však propadla), v letech 1824-1836 v Paříži, od r. 1848 ředitelem Licea musicale v Boloni, nakonec soukromým podnikatelem ve Francii. R. 1829 se jako skladatel odmlčel.

II. Příznačný buffový sloh postavený na nejlepších tradicích tohoto žánru, zvláště bel canto (= "krásný zpěv", souvisí s ariosní melodikou italské opery již od 17. a 18. století, viz odd. 5.1.4.2.3). Většina jeho oper má brilantní předehru (často přežila dotyčnou operu a je dodnes slavným koncertním číslem).

III. Skoro 40 oper typu opera buffa, opera seria i tzv. velké francouzské opery.

Opera buffa - nejvýznamnější Rossiniho oblast.

Lazebník sevillský - dokonalý vzor komické opery, dějově předchází Figarovu svatbu, námět rovněž Pierre Augustin Caronde Beaumarchais /bomaršé/ (1732-99), autor stejnojmenných komedií.

Italka z Alžíru, Turek v Itálii, Popelka, Straka zlodějka, Hedvábný žebřík ad.

Velká francouzská opera - Vilém Tell (Paříž 1829).

Opera seria - Tancred, Semiramis, Mojžíš, Othello ad.

Zajímavá je Rossiniho církevní tvorba (např. monumentální Stabat mater).

5.3.4.4.1.2 Vincenzo Bellini (1801-1835)

Melodik se smyslem pro velkou výstavbu. Opery Norma (1831), Náměsíčná a další.

5.3.4.4.1.3 Gaetano Donizetti (1797-1848)

70 oper. Smysl pro melodiku, virtuozitu (v prvé řadě pěveckou, ale také u sólových instrumentů v orchestrálním partu). Sbližování typů opera buffa a opera seria. Příprava cesty G.Verdimu.

Z komických oper např. Nápoj lásky (1832), Don Pasquale (1843), z oper s vážnými až tragickými náměty např. Lucia z Lammermooru (1835), Dcera pluku (1840).

5.3.4.4.2 Francie

Významným přínosem byla tzv. velká opera (výpravná velkolepost, impozantní kompoziční výstavba, davové scény). Převládá opera-comique (lehký obsah i melodická invence, technická náročnost partů), tragédie lyrique /tražedy lyrik/ byla překonána již Ch.W.Gluckem a je na ústupu.

5.3.4.4.2.1 Hlavní představitelé

Francois Adrien Boieldieu /boadijé/ (1775-1834) - 20 oper, například Kalif z Bagdádu (1800), Bílá paní (vrchol francouzského romantismu).

Daniel Francois Esprit Auber /óbér/ (1782-1871) - 45 oper, například Fra Diavolo (1830), Němá z Portici (1828, hlavní vzor velké opery).

Louis Joseph Ferdinand Hérold (1791-1833) - komická opera Zampa (1831).

Jacques Fromental Halévy /elevy/ (1799-1862) - velká opera Židovka (1835).

Giacomo Meyerbeer (1791-1864) - dovršitel velké francouzské opery. Německý Žid spjatý s Francií a Itálií. Geniální hudební nápady, velkolepá dramatická invence, ve své době ohromující efekty. Velký vliv na R.Wagnera, G.Verdiho, B.Smetanu a další.

Hlavní opery: Hugenotti /ygenoti/ (1836), Prorok (1849), Afričanka (1865).

5.3.6 Rozvoj italské a francouzské opery

5.3.6.1 Guiseppe Verdi

* 10.10.1813 Le Roncole (v Busseta), + 27.1.1901 Milano

I. Soukromá studia v Miláně (na konzervatoř nepřijat). Od r.1839 jako svobodný umělec v Miláně, v Paříži a na svém statku u Busseta. Za svého života již velmi uznáván.

II. Navázal na G.Donizettiho, V.Belliniho a G.Rossiniho, ale originální melodika a rytmická invence. Geniální dramatický talent a vášnivá citovost (i přes zdánlivě konvenční prostředky).

III. Opery 40.let - nejsilnější stránkou kantabilní melodika, některá díla velmi oblíbená.

Nabucco (1842) - třetí opera, první obrovský úspěch, význam i vlastenecký (slavný sbor Židů).

Další známé opery tohoto období: Ernani, Macbeth, Luisa Millerová.

Opery 50. a 60. let - mezinárodně úspěšná díla se strhující invencí a dramatismem, překonání žánru *velké francouzské opery* jedinečnou osobitostí.

Rigoletto (1851) - první dílo velké trojice, námět V.Huga, osud nešťastného šaška a jeho dcery Gildy, osobitá melodičnost, citlivá psychologická výstavba hlavních osob.

Trubadour (1853) - druhé dílo velké trojice, slabé libreto mnohonásobně překonáno skvělou hudbou (árie, sbory, velké scény).

Traviata (1853) - třetí dílo velké trojice, námětem román Dáma s kameliemi (Alexandr Dumas ml.), obraz současného pařížského podsvětí a jeho střetu se skutečnou láskou (Violetta Valéry a Alfréd Germont). Premiéra neúspěšná, později nejoblíbenější Verdiho opera.

Simone Boccanegra (1857) - vynikající svou dramatickou vyrovnaností.

Sicilské nešpory (1859) - opera velké výstavby, populární předehra.

Maškarní ples (1859) - velmi úspěšná opera, skvělá hudba.

Síla osudu (1862) – psána pro Petrohrad, slavná předehra.

Don Carlos (1867) - námět F.Schillera, komponována pro Paříž, rozsáhlé velkolepě koncipované dílo s vynikající melodickou invencí.

Opery závěrečného období

Aida (1871) - provedena v Káhiře při otevření Suezského průplavu, skvělé jsou zvláště sborové scény (Triumfální pochod se speciálním druhem trubek - aidovkami).

Otello (1887) – námět W.Shakespeara, jedinečná po stránce psychologického ztvárnění. Jedna z nejnáročnějších tenorových rolí.

Falstaff (1893) – zpracovává divadelní hru W.Shakespeara *Veselé paničky windsorské*, dílo zcela nového ducha geniální verdiovskou syntézou, ale i novou hudební řečí (jednotlivý hudební tok), dílo osmdesátiletého mistra.

Další tvorba

Requiem (1874) - jedno z nejlepších děl této oblasti (mohutné Dies irae), komponované k úmrtí básníka Alessandra Manzoniho.

Quattro pezzi sacri (Čtyři církevní díla) (1898) - pro sóla, sbor a orchestr (Ave Maria - Stabat Mater - Laudi - Te Deum) - ze závěrečného životního období.

Smyčkový kvartet e moll, písně a další

IV. Zásadní význam pro vývoj světové opery. Ač nedospěl až k závažným kompozičním koncepcím Wagnerovým, je jeho suverénním protějškem.

5.3.9.5 Italská opera na přelomu 19. a 20. století

Vychází z italské operní tradice, z novoromantismu (jisté vlivy wagnerovské), ale je ovlivňována už také impresionismem. Hlavní zásady: bel canto, citlivá, barvitá efektní instrumentace, nové slohové prvky evropské hudby (celotónová stupnice, exotismy), orchestr rovnocenný s pěveckými party.

5.3.9.5.1 Verismus (italsky vero = pravda)

Snaha o uvedení syrové reality na operní scénu, paralela s naturalismem v literatuře (Zola, Maupassant, Flaubert). Působivé náměty ze současnosti, úsilí obnažit prvky náruživosti, volného života, anarchie, zločinnosti apod. Zaměření na silný účinek (naléhavá jednoduchá melodika, živelná rytmika, efekt).

Určitým předstupněm (přípravou) byla již Carmen G.Bizeta (viz odd.5.3.6.2.3).

Hlavní díla veristické opery:

Pietro Mascagni (1863-1945) - Sedlák kavalír (*Cavalleria rusticana*, 1890)

Ruggiero Leoncavallo (1858-1919) - Komedianti (*Pagliacci*, 1892).

Dodnes trvalá díla světového repertoáru.

5.3.9.5.2 Giacomo Puccini (1858-1924)

Vedle G.Verdiho největší představitel italské národní opery. Mezi nimi však velké rozdíly:

Verdi = heroismus, etický patos, dramatismus.

Puccini = mistrovská zpracování malých příběhů ze života, nevšední divadelní účinnost. Jeden z největších mistrů efektní barvitě instrumentace.

Dvanáct oper - všechny většinou světově známé. Nejhranější:

Manon Lescaut (1893), Bohéma (1896), Tosca (1900), Madame Butterfly (1904), Děvče ze zlatého západu (1910), triptych jednoaktovek Plášť, Sestra Angelika, Gianni Schicchi /skiki/ (1918), Turandot (1924).

Svým uměním a osobností Puccini překonal verismus, jehož hudební řeč sdílel (často je nepřesně považován za jeho hlavního představitele).

5.3.6.2 Francouzská opera 19. století

Už z dřívějšího vývoje dvou základních typů: tragédie lyrique a opera comique. Postupně splývají.

5.3.6.2.1 Charles Francois Gounod (1818-1893)

Představitel tzv. drame lyrique (= spojení elementů tragédie lyrique a velké francouzské opery s opéra comique - v podstatě reakce na G. Meyerbeera). Hlavní znak: melodičnost, lyrismus.

Hlavní opery:

Faust a Markétka (1859) - světový úspěch, nádherné dílo zpracovávající 1.díl Goethova Fausta, zpěvné árie, sbory a baletní hudba.

Romeo a Julie (1867- vliv R.Wagnera).

Pozoruhodná i církevní díla (např. Missa solemnis Sancta Cecilia).

5.3.6.2.2 Jacques Offenbach (1819-1880)

Hoffmanovy povídky (1881) – jeho jediná opera (opéra comique) s fantazijními prvky podepřenými životní moudrostí a filozofií (hrdinou německý romantický spisovatel a skladatel E.Th.W.Hoffmann - viz odd.5.3.2.1).

Jeden z nejslavnějších skladatelů pařížských operet (Orfeus v podsvětí, Krásná Helena, Modrovous, Bandité a další).

5.3.6.2.3 Georges Bizet (1838-1875)

Představitel realistické opery. Odmítá romantické snění, pozornost věnuje skutečnému životu (prostí hrdinové, podsvětí civilizace - vykreslení životní pravdivosti - reality).

Carmen (1875) - nejhranější opera na světě díky své dramatičnosti (závěr opery), prosté zpěvné melodii (habanera, píseň toreadora), působivé instrumentaci (předehra), jednoduché harmonii. Působivý příběh ze španělského prostředí (kasárny, továrna, hospoda, lesní tábor cikánů, corrida), vynikající zobrazení psychologického vývoje hlavních protagonistů. Bizet se nedožil jejího úspěchu.

Další díla: opery Lovci perel, Džamile, scénická hudba k Daudetově hře Arlesanka (upravená do 2 suit), Symfonie C dur (z mládí) a další.

Léo Delibes /lib/ (1836-1891)

Autor komických oper Lakmé, Král to řekl ad. Mnohem větší úspěch však mají jeho balety Coppélia (1870, slavný valčík) a Sylvia - půvabná melodičnost, elegance.

Jules Émile Massenet /žyl emil masne/ (1842-1912)

Nejúspěšnější reprezentant francouzské lyrické opery na přelomu 19. a 20.století. Vlivy G.Meyerbeera a Ch.Gounoda. Melodičnost a elegance hudby, barevná instrumentace.

Nejznámější opery: Manon (1884), Werther (1892).

Gustave Charpentier /šarpantije/ (1860-1956)

Tvůrce známé opery Luisa (použito nápěvů mluvy).

5.3.10 Vývoj operety

5.3.10.1 Definice, geneze

Opereta - hudebně jevištní forma s mluvenými dialogy, se snadnou až líbivou melodikou a nekomplikovaným a srozumitelným dějem.

Vznik v 19.století z francouzské komické opery. Předchůdci: ve Francii *vaudevill*, v Anglii *ballad opera*, v Německu *singspiel* (viz.5.2.3.1). Největší zásluhu na vzniku operety měl J.Offenbach (viz odd.5.3.6.2.2).

Vedle francouzské operety má největší význam opereta vídeňská, zvláště zásluhou rodiny Straussů, zároveň přinesla typickou taneční formu - valčík.

5.3.6.2.2 Jacques Offenbach (1819-1880)

Jeden z nejslavnějších skladatelů pařížských operet (Orfeus v podsvětí, Krásná Helena, Modrovous, Bandité a další).

5.3.10.2 Johann Strauss syn (1825-1899)

Vrcholný představitel vídeňské operety a valčíku. Světová kariéra a sláva. Dodnes považován za nejlepšího skladatele tzv. velkého populáru.

Operety - např. Netopýr (1874), Cikánský baron (1885).

Valčíky (přes 100) - např. Na krásném modrém Dunaji (1867), Povídky z Vídeňského lesa (1868), Víno, ženy a zpěv (1869), Císařský valčík (1889).

Velké množství drobných populárních skladeb (Anenská polka, Trič-trač polka ad.).

5.3.10.3 Další významní představitelé

Vídeň:

Franz von Suppé (1819-1895) - Básník a sedlák, Lehká kavalérie ad.

Karl Millócker (1842-1899) - Žebravý student

Franz Lehár (1870-1948) - Veselá vdova, Země úsměvů, Paganini ad.

Emerich Kálmán (1882-1953) (Maďar) - Čardášová princezna, Hraběnka Marica ad.

Čechy:

Oskar Nedbal (1874-1930) Polská krev (1913), Cudná Barbora, Vinobraní.

Proslaven však rovněž svými balety: Z pohádky do pohádky (1908), Pohádka o Honzovi (1902), Princezna Hyacinta (1911) ad.

Rudolf Friml (1879-1972) - od r. 1906 v USA. Rose Marie, Král tuláků ad.